

Lalə Maarif qızı Vəliyeva
Bakı Dövlət Universiteti, doktorant
UOT: 330.1; 330.3; JEL: O11;B10
Makroiqtisadi tarazlığın maliyyə amilləri

Xülasə

Bazar iqtisadiyyatı dövründə makroiqtisadi tarazlığın əldə edilməsi dövrümüzün ən mühüm problemlərindən biridir. Regionların iqtisadi imkanlarından səmərəli istifadə etməklə, yerli sahibkarlığın inkişafına, əhalinin rifahının yüksəldilməsinə, səmərəli məşğulluğun təmin edilməsinə, müxtəlif sahələrin, o cümlədən ixracçılıqlı istehsalın inkişafına təkan vermək, son nəticədə bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafına nail olmaq olar. Bu məqsədlərə çatmaq üçün regionlarda yeni iş yerlərinin açılmasını stimullaşdırmaq və regionların investisiya cəlbediciliyini artırmaqla yeni investorları cəlb etmək kimi bir sıra vəzifələr həll edilməlidir. Məqalədə maliyyə mexanizmlərinin makroiqtisadi tarazlığa təsiri göstərilmiş, pul siyasəti və fiskal siyasətin rolu haqqında məlumat verilmişdir. Azərbaycanda əsas makroiqtisadi göstəricilər təhlil edilmiş, məşğulluq, inflyasiya və işsizlik səviyyələri öyrənilmişdir. Makroiqtisadi sabitliyin əldə olunmasında mühüm rol oynayan investisiya mühiti təhlil edilmişdir. Məqalədə, həmçinin, makroiqtisadi siyasətin investisiya mühitinin formalaşmasına verdiyi töhfə də təhlil edilir. Tədqiqat məntiqi və müqayisəli təhlilin ümumi elmi metodlarına, statistik təhlilin metodlarına əsaslanır.

***Açar sözlər:** makroiqtisadi tarazlıq, maliyyə mexanizmi, investisiya mühiti, inflyasiya, məşğulluq, DySAM modeli*

Giriş

Regionların iqtisadi imkanlarından səmərəli istifadə etməklə, yerli sahibkarlığın inkişafına, əhalinin rifahının yüksəldilməsinə, səmərəli məşğulluğun təmin edilməsinə nail olmaq, müxtəlif sahələrin, o cümlədən ixracçılıqlı istehsalın inkişafına təkan vermək, son nəticədə bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafına nail olmaq olar. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün bir sıra problemləri həll etmək lazımdır. Hər bir ölkənin iqtisadi inkişafını təmin edən əsas mənbələrdən biri investisiya axınıdır. Son zamanlar Azərbaycanda biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, investisiyaların cəlb edilməsi imkanlarının stimullaşdırılması istiqamətində ciddi tədbirlər həyata keçirilir. İnvestisiya mühitinin gücləndirilməsi siyasətinin əsas problemlərindən biri onun fiskal və pul siyasəti ilə uzlaşdırılmasıdır. Bu problem təkcə milli səviyyədə deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə transmilli korporasiyalar arasında artan rəqabət və xarici investisiyaların, mal və xidmətlərin ixracı və idxalının milli tənzimləyicilər tərəfindən tənzimlənməsi zərurəti şəraitində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Məşğulluğun makroiqtisadi tarazlığa təsiri

Hazırda pandemiya əmək bazarında müəyyən sarsıntılara, xüsusən də müəssisələrin bağlanmasına, fəaliyyətinin dayandırılmasına və ya ixtisarına gətirib çıxarıb ki, bu da işçilərin ixtisarına və ya əmək haqqının müvafiq olaraq azalmasına səbəb olub. Bütün bu mexanizmlər həm pandemiya zamanı, həm də onun bitməsindən bir müddət sonra istehlaka təsir etmək baxımından təsirli ola bilər (3). Makroiqtisadi tarazlığa təsir edən əsas göstəricilərdən biri məşğulluğun səviyyəsidir. Makroiqtisadi siyasətin əsas alətləri faiz dərəcəsinin və pul kütləsinin dəyişməsi - pul siyasəti - vergitutma və dövlət xərclərinin dəyişməsi - fiskal siyasətdir. Məşğulluğu təşviq edən hər kəsə uyğun olan vahid makroiqtisadi proqram yoxdur.

Məşğulluğa uyğun makroiqtisadi siyasətin yaradılması üçün iki alternativ makroiqtisadi proqram mövcuddur. Birincisi, Argentina və Türkiyədə olduğu kimi, sabit və rəqabətqabiliyyətli real məzənnənin saxlanmasına yönəlib və həmçinin, xarici mühitdəki kəskin dəyişiklikləri (idxal və ixrac qiymətlərinin nisbətindəki dəyişikliklər və ya kapital axınının kəskin artması) nəzərə alır. Burada valyuta məzənnəsinin idarə edilməsi böyük rol oynayır, pul siyasəti (məqsədi aşağı inflyasiya olan) isə xüsusilə açıq iqtisadiyyatlarda dəstəkləyici rol oynayır. Eyni zamanda, beynəlxalq özəl kapitalın həcmi və tərkibini idarə etmək lazımdır. Belə idarəetmə valyuta məzənnəsinin idarə edilməsini tamamlayır, çünki investisiya yönümlü makroiqtisadi siyasət çox vaxt biznesin inamının azalması, kapital axınının dəyişməsi və məzənnənin sürətlə ucuzlaşması təhlükəsi ilə mübarizə aparmalı olur. Kapital hesabının hər hansı formada idarə olunması olmadan müstəqil pul-kredit (və hətta fiskal siyasəti) həyata keçirmək çətin olardı. İkinci alternativ - pul siyasəti ilə tamamlanan dövlətin investisiyayönümlü fiskal siyasətinin ön plana çıxarılmasıdır. Bu proqramda pul siyasəti fiskal genişlənməni dəstəkləyir və artan iqtisadiyyat üçün kifayət qədər likvidlik yaratmaqla və özəl (və dövlət) investisiyalar üçün mülayim, lakin müsbət real faiz dərəcələrini təşviq etməklə ixracı təşviq edir; lakin ciddi inflyasiya istiqaməti (xüsusən də məqsədi inflyasiyanın aşağı (5%-dən aşağı) səviyyəsi) bu yanaşma ilə bir araya sığmır. Məşğulluq siyasətinin uğuru bir neçə istiqamətdə tədbirlərin planlaşdırılmasının nəticəsidir. Məşğulluğa uyğun maliyyə və makroiqtisadi siyasətlər - əhalinin əksəriyyətinə, o cümlədən yoxsullar üçün iş yerləri yaratmağa, gəlir və rifahı artırmağa səbəb olan məcmu tələbi dəstəkləmək, əmanətləri səfərbər etmək və istiqamətləndirmək, müəyyən edilmiş sosial və iqtisadi məqsədlərə uyğun olaraq kredit ayırmaq, eləcə də inkişafı təşviq etməkdən ötrü maliyyə və makroiqtisadi dayanıqlığı təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

İnvestisiya məşğulluğun yaradılması üçün əsas element olduğundan, inkişafı planlaşdıranların ağılında təbii sual bu cür investisiyaların qısa, orta və uzunmüddətli üfüqlərdə ümumi məşğulluğun yaradılması üçün səmərəliliyi ilə bağlıdır. İş yerləri yaradan və ya iş yerlərinin yaradılmasını gücləndirən siyasət strategiyalarının hazırlanmasına kömək etmək üçün "sosial qiymətləndirmə matrisi" (SAM) və dinamik sosial qiymətləndirmə matrisi" (DySAM) kimi tanınan alət hazırlanmışdır (5). SAM iqtisadiyyatın əsas sosial-iqtisadi məlumat dəstlərinin iqtisadiyyatın tam iqtisadi dairəsini təmsil edən ardıcıl şəkildə bir araya gətirildiyi uçot çərçivəsidir (6). Sosial qiymətləndirmə matrisi və dinamik sosial qiymətləndirmə matrisi zamanla iqtisadiyyatın "şəklini" çəkən (SAM) və ya zamanla iqtisadi strukturun təkamülünü göstərən milli hesab çərçivələridir (DySAM). İkinci matris yalnız hesablardan kənara çıxır və iqtisadi modelləşdirmənin bəzi elementlərini ehtiva edir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) əsas DySAM-ı əmək bazarı və məşğulluq təhlilini əhatə edəcək şəkildə genişləndirmişdir. Beləliklə, o, gələcəkdə həyata keçiriləcək siyasətlərin təsirlərini modelləşdirməyə və ya əvvəllər həyata keçirilən siyasətlərin, proqramların, investisiyaların və ya məşğulluqdakı kəskin dəyişikliklərin təsirlərini qiymətləndirmək imkanı verir. Bu metodologiya İndoneziyada vergi stimullaşdırma paketinin məşğulluğa təsirinin qiymətləndirilməsi, ASEAN-Çin Azad Ticarət Zonasının məşğulluğa təsirinin qiymətləndirilməsi və ya məşğulluğa təsirinin modelləşdirilməsi kimi müxtəlif kontekstlərdə artıq tətbiq edilmişdir (7). DySAM əsasən iki funksiya üçün faydalı analitik vasitədir. Gələcək siyasətlərin, proqramların, investisiyaların və ya iqtisadi böhran, azad ticarət sazişləri və ya təbii fəlakətlər kimi potensial ekzogen şokların simulyasiyası. Keçmiş siyasətlərin,

proqramların, investisiyaların effektivliyinin və ya keçmiş şokların təsirinin qiymətləndirilməsi. Buna görə də, bu, təkcə nazirliklərdə fəaliyyət göstərən siyasətçilər üçün deyil, həm də Maliyyə, Planlaşdırma Nazirlikləri və ya Prezident Aparatı kimi mərkəzi səviyyədə olan siyasətçilər üçün çox faydalıdır. O, həmçinin proqramların qiymətləndirilməsi və tərtib edilməsində əsas Hökumət Proqramlarının menecerlərinə, eləcə də bu proqramları dəstəkləyən inkişaf tərəfdaşlarına dəstək ola bilər. DySAM-ın əsas gücü ondan ibarətdir ki, o, makro siyasətlərin bütün iqtisadi sektorlarda və mezo, mikro səviyyədə xüsusi işçi qruplarına və ev təsərrüfatlarına təsirinin daha yaxşı başa düşülməsini təmin edir. Köməkçi hesablarından asan istifadə təhlilin yeni aspektlərini daxil etməyə imkan verir, məsələn. iqlim dəyişikliyi, yaşıl iş yerləri, sosial müdafiə ilə bağlı əlavə təfərrüatlar və s. DySAM təhlili xərclər, ÜDM artımı, məşğulluq (xüsusi işçilər üçün), yoxsulluq və ya bərabərsizliyin azaldılması baxımından ən effektiv variantları müəyyən etmək məqsədi ilə müxtəlif siyasət variantlarını, həmçinin müxtəlif texnologiya seçimlərini və istehsal üsullarını müqayisə edə bilər. Azərbaycanda 2015-ci ildən 2021-ci ilə qədər məşğul əhəlinin sayı artmışdır, təkcə 2020-ci ildə azalma olmuşdur. İşsizlik səviyyəsində isə dalğalanma müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2015 və 2017-ci illər ərzində işsizlik səviyyəsi 5,0% olmuşdur. 2018 və 2019-cu illərdə azalma olsa da, 2020-ci ildə II Qarabağ müharibəsi və dünyada baş verən pandemiya səbəbindən işsizlik səviyyəsi artaraq 7,2%-ə çatmışdır, lakin 2021-ci ildə yenidən azalaraq 6% olmuşdur.

Azərbaycanda makroiqtisadi tarazlığın təmin edilməsi üçün investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması

Son dövrlərdə istər regionda, istərsə də global iqtisadiyyatda gedən proseslər, neft gəlirlərinin kəskin azalması, mürəkkəb xarici iqtisadi mühit ölkənin makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinə öz təsirini göstərməkdədir. 2010–2020-ci illər ərzində Azərbaycanda yürüdülmən makroiqtisadi siyasətin hər iki istiqaməti – fiskal və pul-məzənnə siyasətləri iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Dövr ərzində Azərbaycan makroiqtisadi sabitlik göstəricilərinə görə global miqyasda qabaqcıl mövqelərdə qərarlaşmış, əldə edilmiş iqtisadi siyasət uğurları ölkənin biznes-investisiya cəlbediciliyini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəltmişdir. Resurslara əsaslanan iqtisadiyyatlarda pul və fiskal siyasətin iki əsas modeli mövcuddur. Birincisi hazırda əsasən neft və qaz hasilatından çox yüksək asılılığı ilə xarakterizə olunan Fars körfəzinin bir neçə ölkəsində fəaliyyət göstərir. Əslində, bu iqtisadiyyatları tək məhsul adlandırmaq olar: Bretton Woods sisteminin dağılmasından sonra onlar heç vaxt üzən məzənnəyə keçməyiblər. Bu ölkələrdə neftin qiymətinin dəyişməsinə tənzimləmə büdcə hesabına, yəni ehtiyatların toplanması və ya dövlət borcunun yığılması yolu ilə baş verir. Məsələn, 1990-cı illərdə Səudiyyə Ərəbistanının dövlət borcu ÜDM-in 100%-nə yaxınlaşanda bu yolla tənzimləmədən istifadə olunmuşdur. İkinci model bütün inkişaf etmiş əmtəə ölkələrində və əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə fəaliyyət göstərir. O, inflyasiyanın hədəflənməsi və fiskal qaydaların birləşməsinə ehtiva edir. Onların sərtliliyi xammaldan asılılıq səviyyəsi və müəssisələrin keyfiyyəti ilə müəyyən edilir. Kanadada bu ölkənin neft bazarında kifayət qədər böyük oyunçu olmasına baxmayaraq, iqtisadiyyatda neftin payı azdır. Onun üçün xammaldan asılılıq problemi bütövlükdə ölkənin deyil, ayrı-ayrı regionların problemidir. Kanada dünyanın ən qədim inflyasiya hədəfi olan ölkələrindən biridir və bütövlükdə ölkə büdcəsini formalaşdırarkən neftin qiymətləri ilə sərt əlaqədən istifadə edilmir. Neftdən ən böyük asılılıq Norveçdə müşahidə olunur, burada inflyasiya hədəfləmə rejimi neftin qiyməti

ilə əlaqəli kifayət qədər sərt fiskal qayda ilə tamamlanır. Yəni, Fars körfəzi ölkələrində olduğu kimi ölkə iqtisadiyyatının neftin qiymətinin dəyişməsinə uyğunlaşdırılması ilk növbədə büdcə ehtiyatlarının dəyişməsi hesabına baş verir ki, bu da neft qiymətlərində dalğalanmalara baxmayaraq iqtisadi inkişafın, rifahın və real məzənnənin kifayət qədər sabitliyini təmin edir.

Azərbaycan və qonşu neft hasil edən ölkələr (Qazaxıstan və Rusiya) bu modellərin hər ikisini de-yure və ya de-fakto sınaqdan keçiriblər. Azərbaycanda məzənnə rejimləri praktiki olaraq sabit idi və 2015-ci ilin əvvəlinə qədər bu formada mövcud idi. Bu siyasət bir sıra makroiqtisadi problemlərin həllinə imkan verdi. ÜDM-in sürətli artımı, maliyyə sisteminin inkişafı, maliyyə sisteminin və bütövlükdə iqtisadiyyatın dollarlaşma səviyyəsinin azalması üçün şərait təmin edilmiş, əhəmiyyətli qızıl-valyuta və büdcə ehtiyatları toplanmışdır. Lakin bir sıra problemlər həllini tapmayıb. Belə ki, inflyasiya əhəmiyyətli dərəcədə azalsa da, ildə 10%-dən yuxarı səviyyədə qalıb ki, bu da, prinsipcə, inflyasiya gözləntilərini təsdiqləməyə imkan vermir (8). Aşağıdakı cədvəldə Azərbaycanda istehlak qiymətləri indeksindən istifadə olunaraq son 10 ildə inflyasiyanın səviyyəsi təhlil olunub (cədvəl 1).

Cədvəl 1.

İstehlak qiymətləri indeksi

	2013	2015	2019	2020	2021	2022
İstehlak qiymətləri indeksi	102,4	104,0	102,6	102,8	106,7	112,9
Ərzaq məhsulları	102,2	106,1	103,8	105,0	108,1	119,0
Qeyri-ərzaq məhsulları	100,8	103,8	101,2	101,3	105,1	107,0
Pullu xidmətlər	103,5	101,2	102,0	101,0	105,8	110,1

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/>

Cədvəldən də göründüyü kimi, 2013 və 2022-ci illər ərzində istehlak qiymətləri indeksində dalğalanmalar müşhidə olunmuş və 2022-ci ilə 12,9 % olmuşdur. Ən çox artım isə ərzaq məhsulları üzrə olmuşdur (19%). Inflyasiyanın hədəflənməsi rejimindən və üzən məzənnədən istifadə iqtisadiyyata 2015-2017-ci illərdə neft qiymətlərindəki güclü dalğalanma dövrlərindən kifayət qədər rahat keçməyə imkan verdi. Sürətli uyğunlaşma mexanizmləri işlədi və iqtisadiyyat dəyişən xarici şəraitə tez uyğunlaşdı. Buna baxmayaraq, iqtisadiyyatın və bizdə büdcənin daimi uyğunlaşması zərurəti uzunmüddətli iqtisadi artım perspektivlərinə mənfi təsir göstərən amildir. Buna görə də, makroiqtisadi siyasətə hasilatın və real məzənnənin sabitləşdirilməsi üçün əlavə alətlər daxil edilməlidir. Resurslara əsaslanan iqtisadiyyatlarda belə bir alət büdcədir. Sərt büdcə qaydasının tətbiqi, ilk növbədə, neftin qiymətinin dəyişməsindən asılı olmayaraq, büdcə xərclərinin sabitliyini təmin etməyə imkan verir. Büdcə xərclərinin sabitliyi hesabına bütövlükdə ölkədə ÜDM-in artım templərinin sabitliyi, eləcə də real məzənnənin sabitliyi yüksəlir. Sonuncu həm də nominal məzənnənin sabitliyinə təsir göstərir. Bütövlükdə bütün bunlar ümumi daxili məhsulun və əhalinin rifahının daha dayanıqlı artımına və uzunmüddətli investisiya və innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Azərbaycanda bütün ilkin şərtlər var ki, investorlar məhz Azərbaycana cəlb edilsin. Bu həm neft-qaz layihələrinin icrası zamanı nümayiş etdirilib, həm də digər sahələrdə aparılan islahatlar nəticəsində çox gözəl investisiya iqlimi yaradılmışdır. Qeyd edək ki, Dünya Bankının “Doing Business” hesabatında Azərbaycan 191 ölkə arasında 2019-cu ildəki 34-cü yerdən qalxaraq, 2020-ci ildəki 28-ci yerə layiq görülüb (12). Bu, dünya miqyasında çox böyük nailiyyətdir. Analitiklərin fikrincə, 2022-ci ilin sonunadək

Azərbaycanda biznesin aparılması asanlığının 31-ə çatacağı gözlənilir. Uzunmüddətli perspektivdə Azərbaycanda biznes qurmaq asanlığının 2023-cü ildə təxminən 23, 2024-cü ildə isə 19 olacağı proqnozlaşdırılır. Makroiqtisadi sabitliyin qorunması məqsədilə fiskal və monetar siyasətlərin əlaqələndirilməsinin gücləndirilməsi milli valyutanın mübadilə məzənnəsinin sabitliyini dəstəkləyəcəkdir. Bu əsasda, 2022-ci il üzrə manatın ABŞ dollarına qarşı məzənnəsi 1,7 səviyyəsində olmuşdur (2).

İşğaldan azad edilmiş ərazilərimizin böyük iqtisadi potensialı və təbii ehtiyatları var: bu ərazilər həm yerli və xarici investisiyaların cəlbi, həm də əhalinin məşgulluğunun təmin edilməsi baxımından dövlət siyasətinin bir parçası olacaq. Həmçinin, Qarabağın böyük kənd təsərrüfatı potensialı var. Bu ərazilərdə kənd təsərrüfatı fəaliyyəti üçün münbit imkanlar var. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət investisiyalarının bu kontekstdə böyük rolu var. Fiskal Monitorun son sayı göstərir ki, artan dövlət investisiyaları müasir tarixdə ən kəskin və ən dərin global iqtisadi tənəzzüldən sonra iqtisadi fəallığın canlanmasına kömək edə bilər. Onlar həmçinin qısa müddətdə birbaşa milyonlarla, uzun müddət ərzində isə dolayı yolla daha çox milyonlarla iş yeri yarada bilərlər. Dövlət investisiyalarının ÜDM-in 1 faizi həcmində artımı iqtisadiyyatın bərpasına inamı artırır və investisiyaların keyfiyyətinin yüksək olduğu və dövlət və özəl sektorun mövcud borc yükləri olduğu halda ÜDM-i 2,7 faiz, özəl investisiyaları 10 faiz, məşgulluğu isə 1,2 faiz artırır (11). Dövlət sərmayəsi iqtisadiyyatın bərpasında böyük rol oynaya bilər və ənənəvi infrastruktura xərclənən hər 1 milyon dollara 2-8 iş yeri, tədqiqat və inkişafa, yaşıl enerji mənbələri və az enerjili binalara xərclənən hər 1 milyon dollara 5-14 iş yeri yarada bilər. Ölkə iqtisadiyyatının beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsi, daha dayanıqlı və inklüziv iqtisadi artım mənbələrinin yaradılması, qeyri-neft ixracının stimullaşdırılması, iqtisadiyyatın liberallaşdırılması, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması üçün daha təsiredici addımların atılması, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin və aktivlərinin satışının sürətləndirilməsi, dövlət müəssisələrində mütərəqqi korporativ idarəetmə üsullarının tətbiq edilməsi yolu ilə fəaliyyətlərinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər 2022-ci ildə büdcə siyasəti çərçivəsində dəstəklənir. Yüksək neft gəlirlərindən dövlət maliyyə kanalları vasitəsilə inkişaf məqsədləri üçün istifadənin pul və məzənnə siyasəti üzərində də əhəmiyyətli təsirləri olmuşdur. 2004–2014-cü illər ərzində pul siyasəti göstəricilərində artan dinamika müşahidə edilmiş, ölkədə maliyyə aktivliyi yüksəlmişdir. İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən Dövlət Proqramının məqsədlərinə uyğun olaraq, qarşıdakı illər üçün hər bir regionun iqtisadi potensialı və əhalinin məşgulluq səviyyəsi nəzərə alınmaqla ilkin dəyəri 1,5 milyard manat olan 150-dən çox investisiya layihəsi hazırlanıb. Bu layihələrin icrasına Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun güzəştli kreditləri, yerli və xarici investisiyalar cəlb olunacaq. Hazırkı dövrdə əlavə valyuta tələbi yaradan, idxalı əvəzədən və ölkəyə valyuta gətirən ixracçıların yerli istehsalın genişlənməsinin sürətləndirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən konkret layihələrə yönəldilən infrastruktur dəstəyi yerli istehsalın daha sürətli artımına, dövlət investisiyalarının məqsədyönlü və səmərəli istifadəsinə, əhalinin məşgulluğuna öz töhfəsini verəcəkdir. Özəl və dövlət sərmayələrinin bir-birini tamamladığına dair fikir onu deməyə əsas verir ki, dövlət investisiyalarının artırılması özəl investisiyaları stimullaşdırır (14). Orta müddətli dövrdə gəlir siyasətinin əsas istiqaməti dövlət büdcəsinin qeyri-neft gəlirlərinin xüsusi çəkisinin qeyri-neft ÜDM-də artırılmasının təmin edilməsi olacaqdır. Ölkədə həyata keçirilən islahatlar, o cümlədən kölgə iqtisadiyyatının, qeyri-rəsmi məşgulluğun səviyyəsinin azaldılması və

şəffaflığın artırılması istiqamətində görülən tədbirlər, idxal əməliyyatlarına nəzarət tədbirlərinin gücləndirilməsi kimi amillər qeyri-neft sektorunun dinamik inkişafına müsbət təsir göstərməklə ortamüddətli dövr ərzində büdcə gəlirlərinin formalaşmasının əsas hərəkətverici qüvvəsini təşkil edəcəkdir. Bu əsasda qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən ödəyicilərin neft sektorunda baş verən şoklara dayanıqlılığının artırılması, qeyri-neft ixracının stimullaşdırılması və nomenklaturasının genişlənməsi də ortamüddətli dövr ərzində gəlir siyasətinin təmin edilməsi üçün mühüm rol oynayacaqdır. Bu gün ölkəmizdə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində aparılan işlər nəticəsində Azərbaycana investisiya yatırان şirkətlərin sayının artması ilə yanaşı, onların coğrafiyası da genişlənir. Məlumdur ki, investorlar yalnız sabit ölkəyə pul yatırmaqda maraqlıdır.

Nəticə

Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki: dövlət pul və maliyyə siyasəti vasitələrindən istifadə edərək bazarları balanslaşdırmağa çalışır. Maliyyə siyasətinin əsas hissəsini maliyyə sahəsində dövlətin bütün fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə şərait yaradan maliyyə mexanizmi təşkil edir. Xərclərin investisiya və sosial yönümlüyünə üstünlük verilməlidir. İşsiz əhəlinin məşğulluğa cəlb edilməsinə kömək məqsədilə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi, müasir tələblərə cavab verən əmək şəraitinin yaradılması zəruridir. Büdcədən maliyyələşən təşkilatlarda çalışan işçilərin əmək haqlarının mərhələlərlə artırılması, əməyin ödənişi sisteminin təkmilləşdirilməsi, əhəlinin real xərclərinin istehlak səbətinin tələblərinə uyğunlaşdırılması istiqamətində işləri davam etdirmək məqsəduyğundur. İqtisadiyyatın investisiya cəlbəediciliyində yeganə amil olmasa da, biznes mühiti və ümumilikdə struktur amillərlə birlikdə makroiqtisadi sabitlik əsasdır.

Ədəbiyyat

1. “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında” Fərman, AR Prezidenti, Bakı şəhəri, 6 dekabr 2016-cı il <https://president.az/az/articles/view/21953>
2. AR Maliyyə Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının 2022-ci il üçün dövlət və icmal büdcələri üzrə layihələrin təqdimatı, Bakı 2021 <https://e-qanun.az/framework/48723>
3. Буклемишев О.В., Зубова Е.А., Качан М.Н., Куровский Г.С., Лаврентьева О.Н. Макроэкономическая политика в эпоху пандемии: что говорит модель IS-LM? Вопросы экономики. 2021;(2):35-47. <https://www.vopreco.ru/jour/article/view/3050> [Buklemishev O.V., Zubova E.A., Kachan M.N., Kurovsky G.S., Lavrent'eva O.N. Macroeconomic policy in the era of a pandemic: what does the IS-LM model say? Questions of Economics. 2021;(2):35-47].
4. Международная организация труда, “Руководство по формированию национальной политики в сфере занятости”, 2013 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_307211.pdf
5. International Labor Organization, Analysing the employment impact of public investment and sectoral policies - The DySAM methodology wcms_165131.pdf (ilo.org)
6. Breisinger, C., Thomas, M. and Thurlow, J., Food security in Practices, An Introduction with Exercises, Washington, D.C. 2010.
7. Ernst, C., Iturriza, A. 2011. Environment and employment: A DySAM assessment of the potential employment and social dimension of climate change measures in Mozambique,

- presented at the 14th ILO Regional Seminar for Labour Based Practitioners, Accra, 5-9 September.
8. Ксения Юдаева, Будущее российской экономики, Москва 2020
  9. «Инвестиционная среда» <https://azerbaijan.az/ru/information/410>
  10. Организация Объединенных Наций «ДОКЛАД О МИРОВЫХ ИНВЕСТИЦИЯХ 2021», Женева, 2021 https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_overview_ru.pdf [United Nations WORLD INVESTMENT REPORT 2021, Geneva, 2021 https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_overview_ru.pdf]
  11. Всемирный банк <https://www.worldbank.org> [World Bank <https://www.worldbank.org/>].
  12. Международный Валютный Фонд <https://www.imf.org/> [International Monetary Fund <https://www.imf.org/>].
  13. Юрий Константинович Зайцев, «Макроэкономические факторы формирования инвестиционного климата», Экономический анализ: теория и практика, 2017, т. 16, вып. 6, ст. 1012–1021
  14. Chinn M, Prasad E, Medium-term determinants of current accounts in industrial and developing countries: an empirical exploration. J Int Econ 59:47–76, 2003

Лала Маариф кызы Валиева

Финансовые факторы макроэкономического баланса

Резюме

Достижение макроэкономической сбалансированности в эпоху рыночной экономики является одной из важнейших задач современности. Эффективно используя экономические возможности регионов, можно способствовать развитию местного предпринимательства, повышать благосостояние населения, обеспечивать эффективную занятость, способствовать развитию различных сфер, в том числе экспортноориентированного производства, и в конечном итоге добиться динамичного развития. развитие экономики страны в целом. Для достижения этих целей необходимо решить ряд задач, таких как стимулирование открытия новых рабочих мест в регионах и привлечение новых инвесторов за счет повышения инвестиционной привлекательности регионов. В данной статье показано влияние финансовых механизмов на макроэкономический баланс, представлена информация о роли денежно-кредитной политики и фискальной политики. Были проанализированы основные макроэкономические показатели в Азербайджане, изучены уровни занятости, инфляции и безработицы. Проанализирована инвестиционная среда, играющая важную роль в достижении макроэкономической стабильности. Также в статье анализируется вклад макроэкономической политики в формирование инвестиционной среды. В основу исследования положены общенаучные методы логического и сравнительного анализа, методы статистического анализа.

Ключевые слова: макроэкономическое равновесие, финансовый механизм, инвестиционная среда, инфляция, занятость, модель DuSAM.

Valiyeva Lala Maarif
Financial factors of macroeconomic balance
Summary

Achieving macroeconomic balance in the era of market economy is one of the most important problems of our time. By effectively using the economic opportunities of the regions, it is possible to promote the development of local entrepreneurship, increase the welfare of the population, provide effective employment, promote the development of various fields, including export-oriented production, and ultimately achieve the dynamic development of the country's economy as a whole. To achieve these goals, a number of tasks must be solved, such as stimulating the opening of new jobs in the regions and attracting new investors by increasing the investment attractiveness of the regions. In this article, the impact of financial mechanisms on the macroeconomic balance is shown, information is provided about the role of monetary policy and fiscal policy. The main macroeconomic indicators in Azerbaijan were analyzed, employment, inflation and unemployment levels were studied. The investment environment, which plays an important role in achieving macroeconomic stability, was analyzed. The article also analyzes the contribution of macroeconomic policy to the formation of the investment environment. The research is based on general scientific methods of logical and comparative analysis, methods of statistical analysis.

Keywords: macroeconomic equilibrium, financial mechanism, investment environment, inflation, employment, DySAM model

Elmi redaktor: i.e.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 02.02.2023.

Çapa qəbul olunub: 10.02.2023.